

دانشگاه قم

دانشکده حقوق

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق مالکیت فکری

عنوان

حقوق مالکیت فکری در قرارداد های دولتی

استاد راهنما

دکتر محمود صادقی

استاد مشاور

دکتر محمود حکمت نیا

نگارنده

سمیه میرزایی پور

شهریور ماه ۱۳۹۲

چکیده

امروزه تجارت محصولات فکری مانند تکنولوژی و فناوری که زیر شاخه مالکیت صنعتی است تاثیر بسزایی در اوضاع اقتصادی و اجتماعی دارد. این محصولات به عنوان یک دارایی غیر ملموس (فکری) در حال حاضر یکی از گران بهاترین و پرمونق ترین اموالی هستند که موضوع معاملات و قراردادهای مهم تجاری به ویژه در سطح بین الملل وجود دارد. به همین منظور دولت نیز تلاش کرده است سهم خود از این بازار پرمونق برداشت نماید.

در این میان باید دید آیا قراردادهای مالکیت فکری که یک طرف آن دولت است به جهت قوه حاکمه آن حایز تفاوت و تمایز فوق العاده ای خواهد بود. در این رساله سعی شده است با بررسی قراردادهای دولتی موجود در حوزه حقوق مالکیت ادبی هنری در گام اول و تحلیل قراردادهای دولتی حوزه مالکیت صنعتی، در مرحله دوم، بعد حقوقی و اقتصادی موضوع پژوهش روشن گردد.

به جهت تنوع و غیر اختصاصی بودن قراردادهای مالکیت فکری ضرورت وجود قراردادهای اختصاصی و تدوین قوانین خاص و اهمیت نقش دولت در این زمینه محرز گردید. مواردی از این دست و مباحثی دیگر من جمله ماهیت حقوقی، شرایط و آثار این نوع قراردادها، مسائلی هستند که پژوهش پیش رو سعی در تبیین آنها بر مبنای اصول وقواعد حقوقی و با لحاظ قوانین و مقررات داخلی و خارجی خواهد داشت.

واژگان کلیدی: مالکیت فکری - دولت - قرارداد دولتی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	مقدمه.....
۵.....	تبیین موضوع تحقیق.....
۵.....	۱. پیشینه تحقیق.....
۶.....	۲. سئوالات تحقیق.....
۶.....	۳. فرضیه های تحقیق.....
۷.....	۴. روش تحقیق.....
۷.....	۵. سامانه تحقیق.....

فصل اول: کلیات

۱۰.....	مبحث اول: تعاریف و مفاهیم.....
۱۰.....	گفتار اول: مفهوم حقوق مالکیت فکری.....
۱۴.....	گفتار دوم: مفهوم دولت.....
۱۷.....	گفتار سوم: قراردادهای دولتی.....
۱۷.....	بند اول: مفهوم قراردادهای دولتی.....
۱۹.....	بند دوم: صلاحیت انعقاد قراردادهای دولتی.....
۲۰.....	بند سوم: اصل مصونیت دولت.....

بند چهارم: ملاحظات حقوق مالکیت فکری در قراردادهای دولتی..... ۲۱

گفتار چهارم: اموال دولتی..... ۲۳

مبحث دوم: دولت و حقوق مالکیت فکری..... ۲۶

فصل دوم: حقوق مالکیت ادبی و هنری در قراردادهای دولتی

مبحث اول: کلیات..... ۳۱

مبحث دوم: قراردادهای نشر و تکثیر آثار ادبی و هنری..... ۳۳

گفتار اول: مفهوم حق نشر..... ۳۳

گفتار دوم: قراردادهای نشر و تکثیر..... ۳۵

بند اول: دولت به عنوان ناشر آثار ادبی و هنری..... ۳۶

بند دوم: دولت به عنوان پدیدآورنده آثار ادبی و هنری..... ۴۰

مبحث سوم: قراردادهای عرضه و اجرای آثار ادبی و هنری..... ۴۲

گفتار اول: مفهوم حق عرضه و اجرا..... ۴۲

گفتار دوم: قراردادهای عرضه و اجرا..... ۴۴

مبحث چهارم: قراردادهای تولید آثار صوتی - تصویری..... ۴۶

گفتار اول: مفهوم اثر صوتی - تصویری..... ۴۶

گفتار دوم: ماهیت قراردادهای تولید آثار صوتی - تصویری..... ۴۷

بند اول: دولت در نقش حاکمیتی..... ۴۹

بند دوم: دولت در نقش تصدی گری..... ۵۰

فصل سوم: حقوق مالکیت صنعتی در قراردادهای دولتی

مبحث اول: کلیات..... ۵۲

مبحث دوم: اختراعات..... ۵۴

- ۵۸.....گفتار اول: قراردادهای انتقال حق اختراع
- ۵۹.....بند اول: دولت به عنوان منتقل الیه
- ۶۰.....بند دوم: دولت به عنوان انتقال دهنده
- ۶۲.....گفتار دوم: قراردادهای مجوز بهره برداری از اختراع
- ۶۷.....گفتار سوم: نگاهی به قانون بای دول BAYH-DOLE
- ۶۹.....مبحث سوم: علائم تجاری
- ۷۰.....گفتار اول: نقل و انتقال علائم تجاری
- ۷۳.....گفتار دوم: علائم تجاری در قراردادهای فرانچایز
- ۷۵.....مبحث چهارم: طرح های صنعتی
- ۷۸.....گفتار اول: قراردادهای پیمانکاری
- ۸۰.....گفتار دوم: مجوزهای بهره برداری
- ۸۲.....گفتار سوم: قراردادهای انتقال ملکیت طرح صنعتی
- ۸۴.....مبحث پنجم: نرم افزارهای رایانه ای
- ۸۶.....گفتار اول: قراردادهای تولید نرم افزار
- ۸۶.....بند اول: قراردادهای استخدام نیروی کار
- ۸۹.....بند دوم: قراردادهای پیمانکاری
- ۸۹.....گفتار دوم: قراردادهای انتقال نرم افزار
- ۹۴.....نتیجه گیری
- ۹۶.....منابع و مآخذ

فهرست پیوست ها

عنوان

صفحه

قانون بای دول BAYH-DOLE.....۱۰۲

آیین نامه قانون حمایت از شرکت ها و مؤسسات دانش بنیان ۱۱۸

مقدمه

در جهان امروز، حقوق نمی‌تواند از تأثیرگذاری و تأثیر پذیری پدیده‌های سیاسی و اقتصادی دور بماند. تأثیر فرآیندهای سیاسی و اقتصادی نیز بر حقوق، درخور درنگ و اندیشیدن است تا آنجا که امروزه در همه زمینه‌ها، اقتصاد تا اندازه‌ای سرنوشت سازتر از سایر حوزه‌ها شده است. در عصر ارتباطات و فناوری هر روز نوآوری‌ای را در جامعه بشری و جهانی به چشم می‌بینیم. این سخن دکتر هاینس باردل آلمانی که می‌گوید: تحقیق و جستجوی فنی، بدون حمایت از آفرینش‌های فکری از بین می‌رود^۱. سخن‌گرافی نیست. بنابراین نه تنها برای کشورهای پیشرفته، بلکه برای کشورهای رو به پیشرفت نیز وجود قانون حمایت‌گر از اموال فکری بسیار ضروری است. امروزه با پشتیبانی از این دارائی‌ها، می‌رود تا مالکیت فکری جایگاه بلند خود را در نظام حقوقی کشورها باز نماید.

دولت از قدیم الایام همواره نقش حمایتی داشته است و بر آن بوده است تا حقی را که قانونگذار در راستای اجرای عدالت ترمیمی برای پدیدآورنده اثر فکری مقرر نموده است حمایت نماید و با ناقض حقوق انحصاری وی به مقابله بپردازد. با این حال نقش دولت را نباید فقط محدود به ضامن اجرا بودن قواعد حقوقی حاکم بر مالکیت فکری دانست. امروزه دولت در بسیاری از کشورها از جمله ایران به سان یک شخص حقیقی یا حقوقی حقوق خصوصی وارد تجارت شده است و سعی بر آن دارد تا با ملکیت تکنولوژی به عنوان یک مال آن را تجاری سازی نموده و روانه بازار کند و از این رو سودی را به جیب زند. دستیابی به دانش و فن‌آوری پیشرفته موجب برخورداری از مزایای نسبی برای رقابت در سطح خرد و کلان می‌شود. یکی از شاخصه‌های توسعه اقتصادی، دستیابی به فن‌آوری است و دولتی که در این زمینه گوی سبقت را از دیگران برباید از لحاظ منطقی به توسعه بیشتری دست خواهد یافت و مردم آن جامعه به

^۱ عمده مباحث مالکیت صنعتی: اهمیت اقتصادی آن، همایش ملی بررسی حقوق مالکیت صنعتی در جمهوری اسلامی ایران و جنبه‌های تجاری حقوق، مالکیت معنوی در تجارت بین الملل، سمینار ملی سازمان جهانی مالکیت معنوی، تهران ۲۶-۲۷ آذر ۱۳۷۵.

تبع آن از رفاه بیشتری برخوردار خواهند بود. در این راستا، باید اذعان داشت که حقوق مالکیت فکری یکی از مفاهیم مرتبط با فن آوری است؛ چه بسا که آماج اصلی این حقوق حمایت از دانش و فناوری در سطح جوامع است و بدون وجود حمایت قانونی از آفرینش های افراد، رقابت برای کسانی که از ابداعات دیگران، بدون پرداخت هزینه های استفاده می کنند، بسیار آسان خواهد و در این بین تنها کسانی ضرر می کنند که هزینه های مادی و معنوی زیادی را برای توسعه و ارتقای فن آوری صرف نموده اند.^۱

پیشرفت پرشتاب و سریع تکنولوژی نوین اطلاعات و ارتباطات که به دگرگونی های فنی جدید الکترونیک و دیجیتالی، همگرایی انواع سه گانه ارتباطات سمعی و بصری، ارتباطات رایانه ای و ایجاد شبکه جهانی اینترنت به عنوان نمونه ای از بزرگراه های اطلاعاتی انجامیده در جهان امروز خصوصاً در کشورهای در حال توسعه تاثیر مهمی به جا گذاشته است.^۲ مفاهیم حقوق مالکیت فکری به صراحت دلالت بر همراهی و حمایت علم حقوق از فناوری و دانش بشر می نماید اعم از اینکه تحت ملکیت دولت باشد یا سایر اشخاص حقیقی یا حقوقی دیگر.

گستره حقوق مالکیت فکری به پهنای دانش و فناوری موجود در دست بشر است؛ وانگهی هر آنچه به نحوی از انحاء زاییده فکر خلاق افراد باشد تحت سیطره عظیم این حقوق مورد بررسی قرار می گیرد. از این جهت است که می توان گفت اموال فکری همواره پویا هستند به این معنی که امروزه با گسترش دانش و فناوری هر روز ابداع و اختراعی توسط دانشمندان در دسترس بشر قرار می گیرد و موجبات رفاه و آسایش ایشان را فراهم می آورد.

مالکیت اموال فکری برای دولت ها همواره به دلایل گوناگونی ممکن است به منصفه ظهور برسد. در مواردی ممکن است دولت با آفرینش یا خرید این دسته اموال قصد سودبری و انتفاع داشته باشد. در مواردی دیگر ممکن است که دولت در راستای حفظ نظم عمومی و

^۱ صابری، روح اله، قراردادهای ليسانس، ۱۳۸۷، نشر شهردانش، چاپ اول، ص. ۲۷.
^۲ میرحسینی، حسن، مقدمه ای بر حقوق مالکیت معنوی (فکری)، ۱۳۸۵، نشر میزان، چاپ دوم، ص. ۴۴.

رعایت مصالح ملی پا به میان گذاشته و مبادرت به تجاری سازی و در دسترس عموم قراردادن این دسته اموال را داشته باشد. در مواردی ممکن است دولت نقش مصرف کننده داشته و برای مصارف شخصی خود مبادرت سرمایه گذاری یا در نظر گرفتن هزینه های سنگین نموده و از این راه نیاز خود را بر طرف کند. به عنوان مثال دولت ایالات متحده بزرگترین دولت مصرف کننده اموال فکری در سطح جهان می باشد.^۱ این دولت همواره با هزینه های بسیار بالایی که برای ملکیت و مصرف این اموال می نماید رکورد دار دولت مصرف کننده به خصوص در حوزه اختراعات ناظر بر سلاح های کشتار جنگی است.

البته باید اذعان داشت که دولت همواره دارای دو کارکرد بسیار مهم در حیطة قراردادهای ناظر بر اموال فکری می باشد که علی القاعده تمام موارد بالا را در بر می گیرد. کارکرد اول ناظر بر فرآیند دخالت دولت در قراردادهای مالکیت فکری می باشد^۲ و کارکرد دوم ناظر بر قراردادهایی است که دولت من باب قوه حاکمه خود یک طرف قرارداد تلقی می گردد. در مورد کارکرد اول باید توضیح داد که دولت حسب اصل آزادی اراده طرفین قرارداد حق دخالت در قراردادهای اشخاص حقیقی یا حقوقی حقوق خصوصی را ندارد اما در برخی موارد ضرورت هایی پیش می آید که دخالت و نظارت دولت را بر این دسته قراردادها ایجاب می کند. نمونه بارز این قراردادها، قراردادهای مالکیت فکری به مفهوم اعم خود هستند. اموال فکری همواره اموالی کمیاب نیستند؛ به این معنی که در آن واحد می تواند مورد استفاده بسیاری از مردم قرار گیرد بدون اینکه تزاید مصرف کنندگان موجب کاهش کیفیت مال شده یا از آن چیزی بکاهد.^۳ در این راستا دولت با تدوین قوانین ناظر بر مالکیت فکری در ازای اعطای حمایت موقت از این دسته اموال موجبات حمایت از صاحبان آن را فراهم نموده و هر گونه تجاوز به قراردادهای ناظر بر انتقال و بهره برداری از این اموال را با منع رو به رو می کند. علاوه

^۱. McEwen, G James & others, intellectual property in government contracts, 2009, first edition, Oxford university press, London, p.3.

^۲. Government interference.

^۳. جعفری تبار، حسن، جزوه درسی فلسفه حقوق مالکیت فکری، انتشارات دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ص. ۲۸.

بر این در موارد دیگری دیده می شود که دولت در راستای حمایت از حقوق مصرف کننده و جلوگیری از انحصارگرایی نامطلوب مالک فکری، با دخالت در قرارداد طرفین سعی در تعدیل آن می کند. به عنوان مثال در مواردی که شرط های ضد رقابتی بین طرفین قرارداد منعقد می شود به نحوی که از این شروط بوی انحصارگرایی نامطلوب و تضرر به رفاه اجتماعی به میان آید دولت با دخالت در شرایط قرارداد سعی می کند شرایط را به نفع عموم تغییر دهد. (نظارت افقی دولت)

کارکرد دوم ناظر بر قراردادهایی می باشد که دولت خود یک طرف آن قرارداد می باشد؛ به عبارتی دیگر دولت با وارد شدن به عرصه تجاری سازی و انعقاد قرارداد با پدیدآورنده و مالک اثر فکری سعی در تولید و عرضه کالاها و خدمات فکری و در سطح جامعه می کند. دخالت دولت در این مفهوم حسب مورد می تواند در راستای نقش حاکمیتی وی باشد و یا می تواند در راستای نقش تصدی گری وی باشد و تشخیص آن هم حسب مورد با توجه به اوضاع و احوال حاکم بر قرارداد قابل تشخیص می باشد.

آنچه در این پژوهش مد نظر می باشد کارکرد دوم دولت در قراردادهای مالکیت فکری می باشد و کارکرد اول خود موضوع پژوهش جداگانه ای است که در این خرده تحقیق مجال تاملی برای آن نیست.

۱. تبیین موضوع تحقیق

موضوع اصلی تحقیق حاضر بررسی آن دسته از قراردادهای دولتی می باشد که مال موضوع آنها اموال فکری هستند. این تحقیق بر آن است تا ماهیت این دسته قراردادها را مورد بررسی قرارداد و به تبع آن کلیه قراردادهای دولتی را که در این حوزه بسته می شود تحلیل

نماید. در این راستا تمام فرآیند های تملک این دسته اموال برای دولت مورد تدقیق قرار گرفته است و ماهیت هر روش و فرآیندی به طور جداگانه مورد تشریح و تبیین قرار گرفته است. تحقیق حاضر در نهایت بر آن است تا مشخص نماید قراردادهای دولتی اگرچه از جهت تعادل قراردادی طرفین آن غالباً نابرابر هستند اما این نابرابری ماهیت آن را چندان دگرگون نمی سازد.

۱-۱ پیشنهاد تحقیق

تا کنون به هیچ وجه هیچ پژوهشی در قالب کتاب، مقاله، رساله و غیره به زبان فارسی در مورد حقوق مالکیت فکری در قراردادهای دولتی به رشته تحریر در نیامده است. در کلاس- های درسی مقطع کارشناسی ارشد مخصوصاً در درس حقوق مالکیت صنعتی در مورد اهمیت حقوقی و اقتصادی قراردادهای دولتی موجود در حوزه مالکیت صنعتی بحثی انجام نگرفت. لازم به ذکر است به دلایل مختلفی در حین انجام پژوهش به اهمیت فراوان و مشکلات پیش رو در انجام این کار بیش از پیش پی برده که از آن جمله می توان به موارد زیر اشاره نمود: اولاً در رابطه با این موضوع هیچ گونه تحلیل و پژوهش ژرفی به ویژه به زبان فارسی یافت نشد. ثانیاً منابعی هم که به زبان خارجی یافت گردید بیش از نود درصد ناظر بر حوزه حقوق مالکیت صنعتی بوده اند و در حوزه حقوق مالکیت ادبی و هنری در این مورد بسیار کم کار شده است که این امر سختی کار را در فصل دوم پایان نامه دو چندان نمود. با این حال از این خرده منابع حداکثر استفاده به عمل آمد که امید است مفید نظر واقع شود.

۲-۱ سوالات تحقیق

در رابطه با ماهیت قراردادهای دولتی و انواع آن که موضوع تحقیق حاضر است سوالاتی چند مطرح می گردند که ذیلاً مورد توجه قرار گرفته اند:

۱. حدود اختیارات دولت در قراردادهای دولتی مربوط به حقوق مالکیت فکری چیست؟
۲. دولت چه وظیفه ای در حفظ حقوق مالکیت فکری مربوط به دستگاههای دولتی دارد؟
۳. آیا در قراردادهای دولتی باید رویه های خاص یا مفاد و مقرره های از قبل تعیین شده ای برای حقوق مالکیت فکری در نظر گرفت؟
۴. نحوه برخورد با شروط محدودکننده رقابت در قراردادهای دولتی مالکیت فکری به چه صورت است؟

۳-۱ فرضیه های تحقیق

در رابطه با سوالات ذکر شده در بند پیشین فرضیه های زیر مد نظر می باشد:

۱. با توجه به اختیاراتی که دولت به نمایندگی از مردم داراست از قدرتی برخوردار است که اصطلاحاً حاکمیت نامیده می شود و دولت نمی تواند حقوق و وظایف خود را به موجب قرارداد ساقط یا از آن صرف نظر نماید. بدین جهت در درجه اول منافع و مصالح عمومی اهمیت دارد و البته در ضمن حفظ حقوق جامعه، حق صاحب اثر یا ابداع فکری نیز نباید تضییع نگردد.
۲. با توجه به اینکه وظیفه دولت حمایت از منافع عمومی است لازم است برای جلب حمایت قانونی از دارایی های فکری متعلق به خود در دستگاههای تابعه اولاً این اموال را مورد شناسایی قرار داده و ثانیاً اقدامات لازم برای ثبت و کسب حمایت حقوقی لازم انجام دهد.

۳. در حال حاضر قالب از پیش تعیین شده ای برای قراردادهای دولتی راجع به حقوق مالکیت وجود ندارد و تعیین قیود خاص بسته به نظر طرفین با در نظر گرفتن برتری نسبی طرف دولتی قرارداد است.

۴. اگرچه رعایت حقوق مالکیت فکری دارای اهمیت بسزایی است لکن باید در راستای توسعه و شکوفایی کشور باشد و طرف دولتی باید بتواند در انعقاد قرارداد قدرت چانه زنی را بالا برده و حتما حق انحصاری دریافت نماید و حتی الامکان از قبول شرایط محدود کننده خودداری کند.

۴-۱ روش تحقیق

روش پژوهش در تحقیق حاضر روش تحلیلی- توصیفی می باشد. به عبارتی دیگر نگارنده اطلاعات لازم راجع به پژوهش حاضر را از طریق مطالعه کتاب های داخلی و خارجی، مقالات و دیگر آثار مکتوب موجود در کتاب خانه ها گردآوری نموده و پس از اندیشه روی آنها، با توجه به قواعد کلی حقوقی و قواعد خاص حقوق مالکیت فکری و قوانین و مقررات موضوعه مورد تجزیه و تحلیل قرار داده و نظر خود را در پایان نامه حاضر بیان خواهد نمود.

۵-۱ سامانه تحقیق

تحقیق حاضر در سه فصل تنظیم شده است. در فصل اول کلیات تحقیق در دو مبحث و چهار گفتار مورد بررسی قرار گرفته است. در این فصل هدف اصلی شناسایی مفاهیم و تعاریف کلی و بررسی حوزه قراردادهای دولتی در حقوق مالکیت فکری می باشد. در فصل دوم قراردادهای موجود در حوزه حقوق مالکیت ادبی و هنری مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است. این بخش که در چهار مبحث تنظیم شده است هدفش شناسایی و بررسی کلیه قراردادهای دولتی موجود در حیطه حقوق مالکیت ادبی و هنری است. و نهایتا فصل سوم در

پنج مبحث تنظیم گردیده است. در این فصل سعی بر آن است تا قراردادهای دولتی موجود در حوزه حقوق مالکیت صنعتی مورد توجه قرار گرفته و هر کدام جداگانه مورد بحث و بررسی قرار بگیرند.

فصل اول

کلیات

مبحث اول

تعاریف و مفاهیم

شناخت دقیق از اصطلاحات و واژگان کلیدی به ویژه عنوان تحقیق، سهم بسزایی در فهم موضوع تحقیق را دارد. این ضرورت در تحقیق‌های رشته‌های علوم انسانی به دلیل کثرت استفاده از آثار چاپی بیشتر احساس می‌شود. در تحقیق حاضر نیز طبق رویه تمامی محققان، مفاهیم اساسی و عنوان تحقیق از معبر علم حقوق و علم واژه‌شناسی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

گفتار اول

حقوق مالکیت فکری

حقوق مالکیت فکری امروزه مفهومی نام آشنا در تمام نظام‌های حقوقی دنیا است و کمتر کسی پیدا می‌شود که با مفهوم آن آشنا نباشد. با این حال توضیح کوتاه نسبت به ماهیت این دسته حقوق (اموال فکری) فهم مطلب را بسی آسان خواهد نمود.

پذیرش و توسعه حقوق مالکیت فکری یکی از تحولات بزرگ نظام‌های حقوقی معاصر در جهان است که امروزه نه تنها در ملل متمدن جهان بلکه در مللی که دارای سابقه تمدنی چندان دراز نیستند به رسمیت شناخته شده است به نحوی که می‌توان به صراحت اقرار نمود که این ملل در ترقی گوی سبقت را از ملل کهنسال ربوده‌اند. با سیری در تاریخ حقوق می‌توان دریافت که انسانهای پیشین مالکیت را فقط منحصر به اشیای مادی می‌دانستند چه بسا که متبادر از لفظ مال، شئی مادی ای بوده است که به وسیله لمس کردن قابل درک می‌بود و

برای آنها شناخت حقوق مالکیت فکری حتی در مفهوم ابتدایی آن قابل فهم نبوده است. اگرچه رگه هایی از پاره ای احکام راجع به اموال فکری را در تاریخ باستان می توان یافت لیکن اولین زمینه های حقوقی مالکیت فکری در حوزه حق اختراع مربوط به قرن پانزدهم و در حوزه حق مولف مربوط به اواخر قرن پانزدهم و اوایل قرن شانزدهم میلادی در کشورهای اروپایی باز می گردد.^۱ این تحول تا به امروز ادامه داشته است به نحوی که امروز کسی در شناسایی این حقوق به خود تردید راه نمی دهد و حمایت از این حقوق را لازمه پیشرفت اقتصادی کشور می داند.

برخی از حقوقدانان در تعریف حقوق مالکیت فکری معتقدند این حقوق، حقوقی هستند که به صاحب آن اختیار انتفاع انحصاری از فعالیت و فکر و ابتکار انسان را می دهد.^۲ این تعریف تا حدی قابل انتقاد به نظر می رسد چرا که ظاهراً مبادرت به تفکیک فکر و ابتکار و فعالیت انسان نکرده است و هرگونه فکر و فعالیتی را مشمول حمایت حقوق مالکیت فکری دانسته است. از لحاظ حقوقی باید اذعان داشت که اولاً فکر و ایده صرف مادام که به منصف ظهور نرسیده است به هیچ وجه مورد حمایت نظام حقوقی مالکیت فکری قرار نمی گیرد و ثانیاً فعالیتی مشمول این نظام حقوقی قرار می گیرد که ناشی از یک تراوش و آفرینش فکری ابتکاری باشد. از این دیدگاه حقوق مالکیت فکری را می توان مجموعه حقوقی دانست که ناشی از تراوشها و فعالیت های فکری در حوزه علم، ادب، هنر، صنعت و تجارت بوده و برای صاحب آن امتیاز انحصاری بهره برداری از این حقوق را فراهم می نماید.

از دیدگاه سنتی حقوق مالکیت فکری را به دو شاخه مهم و گسترده حقوق مالکیت ادبی و هنری^۳ و حقوق مالکیت صنعتی^۴ تقسیم می کنند.^۵ البته این تقسیم بندی در نظام حقوقی

^۱ حکمت نیا، محمود، مبانی مالکیت فکری، ۱۳۸۷، چاپ دوم، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ص. ۶۷.

^۲ کاتوزیان، ناصر، اموال و مالکیت، ۱۳۸۶، چاپ پانزدهم، انتشارات میزان، ص. ۲۴.

^۳ Literary and artistic property.

^۴ Industrial property.

^۵ میرحسینی، حسن، مقدمه ای بر حقوق مالکیت معنوی (فکری)، ۱۳۸۵، چاپ دوم، تهران، انتشارات میزان، ص. ۲۱.

کامن لا شایع نیست اما به منظور جلوگیری از اختلاط مباحث مرتبط با حقوق مالکیت صنعتی با مباحث مرتبط با حق مولف این تقسیم بندی را در دکترین حقوقی خود پذیرفته اند.^۱ شاخه اول ناظر به حمایت از پدیدآورندگان آثار ادبی و هنری و شاخه دوم ناظر به حمایت از تلاش، کوشش و فعالیت های ابتکاری مخترعین، تجار و صاحبان صنایع در این حوزه می باشد. برخی از حقوقدانان معتقدند که شاخه دوم حقوق مالکیت فکری خود منقسم به دو شاخه مالکیت تجاری و مالکیت صنعتی می شود زیرا حقوق مالکیت تجاری مربوط به حقوقی است که در نتیجه فعالیتهای تجاری به تجار تعلق می گیرد و حقوق مالکیت صنعتی مربوط به حقوقی است که در نتیجه فعالیتهای صنعتی به ارباب حرف و صاحبان صنایع تعلق می گیرد.^۲ این دیدگاه از آنجا که برای تسهیل یادگیری و فهم مطلب موثر است مثبت به نظر می رسد اما در نهایت باید اظهار داشت که هر دو شاخه مذکور دارای ماهیت حقوقی یکسان هستند و حقوق ناظر به این شاخه از حقوق مالکیت فکری تفکیکی ماهوی در شناسایی این حقوق نسبت به پدیدآورنده نمی دهد.

دولت همانند اشخاص حقیقی یا حقوقی حقوق خصوصی می تواند اموال فکری را تملک نموده و از آنها به هر نحوی از انحا استفاده کند؛ می تواند آنها را انتقال دهد، می تواند خود تجاری سازی آنها را به دست گرفته و یا به سایرین اجازه بهره برداری از اموال را بدهد. در این راستا نباید پنداشت که نقش دولت تنها همانند گذشته تنها انجام اعمال حکومتی است. امروزه دولتها دریافته اند که یکی از رموز موفقیت در درآمدزایی و پیشبرد اهداف، تجارت کالاها و خدمات می باشد و در این بین تجارت اموال فکری به دلیل سوددهی، توجه عمده ای را به خود جلب نموده است؛ از این رو دولتها همانگونه که خواهم گفت موقعیت را دریافته و با ملکیت و

---

^۱. Cornish, William, Intellectual Property, 2003, fifth edition, London, Sweet and Maxwell, p.3.

^۲. ستوده تهرانی، حسن، حقوق تجارت، ۱۳۸۸، جلد اول، چاپ بیست و چهارم، تهران: نشر دادگستر، ص.۱۱۱.

انتقال اموال فکری طی انعقاد قراردادهای گوناگون نه تنها گام های موثری در حفظ مصالح ملی برداشته اند بلکه از این راه سود فراوانی را روانه خزانه خود ساخته اند.

مالکیت فکری امروزه از دیدگاههای گوناگونی مورد توجه اندیشمندان قرار گرفته است. از دیدگاه اجتماعی مالکیت فکری تاثیری گیرا در گسترش و توسعه دانش و علوم و فنون و افزایش سطح رفاه اجتماعی دارد. از دیدگاه سیاسی به رسمیت شناسی مالکیت فکری باعث شده است تا کشورهایی که دارای سطح بالای فناوری و تولیدات فکری هستند بر کشورهای وارد کننده این دسته تولیدات که اکثرا کشورهای در حال توسعه هستند سلطه علمی یابند و از این راه خواسته های خود را بر ایشان تحمیل سازند. علاوه بر این از دیدگاه اقتصادی مالکیت فکری امروزه نقش مهمی را در پیشبرد اهداف اقتصادی و تجاری کشورهای گوناگون داراست به گونه ای که امروزه اقتصادهای قدرمند جهان با صدور کالاهای فکری به آن سوی مرزهای خود سود کلانی را تحصیل می کنند.^۱

با توجه به آنچه گفته شد می توان دریافت امروزه مالکیت فکری نه تنها از لحاظ اقتصادی و اجتماعی برای دولت ها اهمیت والایی پیدا نموده است بلکه به عنوان ابزاری سیاسی مناسبی برای دولتها کارایی پیدا نموده است. با این حال پایان نامه حاضر تنها ابعاد اقتصادی و در مواردی ابعاد اجتماعی مالکیت فکری را آن تحت سیطره نظام حقوقی حاکم بر قراردادها و اموال دولتی بررسی می کند و از ورود به سایر مباحثی که مرتبط با بحث اصلی نیستند خودداری نموده است اگرچه مباحث سیاسی- دولتی مالکیت فکری خود آنقدر گسترده است که رساله ای جداگانه برای بررسی هر چه بهتر می طلبد.

گفتار دوم

---

^۱ حکمت نیا، محمود، بررسی فقهی و اقتصادی مالکیت فکری، ۱۳۸۸، فصلنامه علمی- پژوهشی اقتصاد اسلامی، سال نهم، شماره ۳۳، ص. ۱۸۰.

مفهوم دولت

در زبان عرف اصولاً واژه دولت به کرات مورد استفاده بسیاری از مردم قرار می‌گیرد بدون اینکه ماهیت و مفهوم آن توجه چندانی داشته باشند. با این حال در زبان حقوقی واژه دولت دارای دو معنای عام و خاص می‌باشد که ذیلاً مورد بررسی قرار می‌گیرد.

دولت به معنای خاص به مدیران کشور گفته می‌شود و سازمان‌های اداری و اجرایی را در بر می‌گیرد. اداره این سازمان‌ها به طور معمول به عهده هیئت وزیران می‌باشد و به ریاست رئیس‌جمهور یا نخست‌وزیر تشکیل و هدایت می‌شود؛ چنانکه پیش از اصلاح قانون اساسی نخست‌وزیر این وظیفه را به عهده داشت و هم اکنون به عهده رئیس‌جمهور است.^۱ دولت در واقع در این معنا به شخص حقوقی ای گفته می‌شود که وظیفه هدایت و نظارت بر کلیه ارگان‌های اداری و اجرایی کشور را بر عهده داشته و دارای استقلال کامل از سایر قوای قوه مقننه و قضاییه است. این تقسیم‌بندی از ویژگی‌های نظام‌های دموکراتیک تلقی می‌شود و دولت در این معنا دارای اختیارات کامل اداری و اجرایی است.

دولت به معنای عام خود مرادف با حکومت است و شامل تمام ارکان اجرایی، قضایی و قانونگذاری می‌باشد و وصف بارز آن حاکمیت و سلطه در روابط داخلی و خارجی است.^۲ دولت در این مفهوم معنای بسیار گسترده‌ای را دارد و شامل تمام اعتبار و ارزش یک مملکت در سطح بین‌الملل است. دولت در این مفهوم جامعه سیاسی سازمان یافته و نهادبندی شده‌ای است که از سایر جوامع متمایز بوده و شخصیتی مشخص و متمایز از عناصر ترکیبی خود دارد. برخی از نویسندگان دیگر مفهوم سومی هم برای دولت در نظر گرفته‌اند. از این دیدگاه گاهی واژه دولت به معنای جبهه فرمانروایان یک کشور در برابر حکومت شونده‌گان، ملت، مردم و شهروندان به کار می‌رود. در این وجه، مفهوم دولت بر کلیه کارگزاران و نهادهایی اطلاق می‌شود.

^۱ کاتوزیان، ناصر، مقدمه علم حقوق و مطالعه نظام‌های حقوقی معاصر، ۱۳۸۵، چاپ چهل و هفتم، شرکت سهامی انتشار، تهران، ص. ۴۵.

^۲ کاتوزیان، ناصر، همان، ص. ۴۶.